

Marek Saj

Warunki ważności profesji zakonnej

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 50/1-2, 53-75

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MAREK SAJ CSsR
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

WARUNKI WAŻNOŚCI PROFESJI ZAKONNEJ

Treść: Wstęp. 1. Warunki ważności profesji czasowej. 2. Warunki ważności profesji wieczystej. 3. Uważnienie profesji zakonnej. 4. Wygaśnięcie i zwolnienie z profesji zakonnej. Zakończenie.

Wstęp

Profesja zakonna jest aktem prawnym, na który składa się wiele elementów wymaganych przez prawodawcę kościelnego, by był to akt ważny i godziwy. Może się jednak zdarzyć, że któryś z nich zostanie niedopełniony lub go zabraknie. Z tego powodu śluby mogą być wątpliwe lub w ogóle nieważne. Prawo powszechne Kościoła określa więc pewne warunki zapewniające ważność i godziwość pełnionych aktów. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku podaje elementy, zarówno przy składaniu profesji czasowej, jak i wieczystej, które są wymagane do ważnego złożenia tych ślubów. Z tą tematyką związane są również kwestie uważnienia i wygaśnięcia złożonej profesji oraz sytuacji zakładające zwolnienie z niej.

1. Warunki ważności profesji czasowej

Prawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku podaje konkretne warunki, które sprawiają, że składana profesja zakonna jest ważna. Niedopełnienie któregoś z nich pociąga za sobą nieważność ślubów zakonnych. Dlatego też kanon 656 wylicza kolejno warunki, których spełnienie jest konieczne do ważności profesji czasowej. Są one wymagane zarówno od nowicjusza, który zamierza złożyć pierwszą profesję, jak i od profesa pragnącego ponowić śluby przed złożeniem profesji wieczystej. Warunki te dotyczą

podmiotu składającego profesję, instytutu, w którym się ją składa, oraz samego aktu profesji¹.

„Do ważności profesji czasowej wymaga się, aby:

1. składający ją ukończył przynajmniej osiemnasty rok życia;
2. nowicjat został odbyty vážnie;
3. dopuszczenia dokonał w sposób wolny kompetentny przełożony po wysłuchaniu głosu swojej rady, zgodnie z prawem;
4. była ona wyraźna i złożona bez przymusu, ciężkiej bojaźni lub podstępny;
5. została przyjęta przez właściwego przełożonego, osobiście lub przez innego”².

Przedstawione warunki korespondują z przeszkodami powodującymi nieważność przyjęcia do nowicjatu. Dlatego w wielu wypadkach dotyczących profesji należy odnosić się do norm regulujących przyjęcie do nowicjatu³.

Pierwszym warunkiem potrzebnym do ważnego złożenia ślubów czasowych jest odpowiedni wiek osoby pragnącej rozpocząć życie zakonne. Prawo kanoniczne wymaga, aby kandydat do złożenia pierwszych ślubów miał ukończone osiemnaście lat życia. Podany wiek stanowi najniższą i wystarczającą granicę wiekową do podjęcia takiego zobowiązania, jakim są śluby zakonne⁴. Przeszkoda wieku opiera się na prawie naturalnym, gdyż do podjęcia życia zakonnego potrzebny jest pewien stopień rozwoju umysłowego i odpowiednia dojrzałość psychiczna. „Istnieje uzasadnione domniemanie, iż w wieku poniżej osiemnastu lat nie można przyjąć poważnych zobowiązań wynikających z profesji, szczególnie ze ślubu czystości i posłuszeństwa”⁵.

Wymóg wieku osiemnastu lat bardzo jasno koresponduje z przeszkodą wieku do ważności nowicjatu. Nieważnie zostaje do niego przyjęty ten, „kto nie ukończył jeszcze siedemnastu lat”⁶. Nowicjat

¹ Por. J. R. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*, Warszawa 1985, s. 114.

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP II promulgatus*. Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum 1984 (dalej: KPK), kan. 656.

³ Por. tamże, kan. 643.

⁴ Por. J. R. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytutach...*, dz. cyt., s. 115.

⁵ B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Księga II: Lud Boży. Część III: Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, Lublin 1990, s. 146.

⁶ KPK, kan. 643, § 1, 1°.

jest natomiast miejscem, gdzie kandydat przygotowuje się do złożenia pierwszych ślubów zakonnych. Czas jego trwania w większości instytutów zakonnych wynosi jeden rok. Zatem osoba przyjęta w wieku siedemnastu lat po rocznym okresie formacji w nowicjacie jest w odpowiednim wieku, aby ważnie złożyć śluby. Ustalenie wieku osiemnastu lat, jako potrzebnego i wystarczającego do złożenia pierwszych ślubów, związane jest osiągnięciem przez kandydata pełnoletności⁷. Dopiero bowiem „osobie pełnoletniej przysługuje pełne wykonywanie jej uprawnień”⁸. Natomiast osoba małoletnia, wykonując swoje uprawnienia, jest zawsze uzależniona od władzy rodziców albo opiekunów⁹. Nabycie pełnoletności umożliwia więc kandydatowi do profesji czasowej pełne wykonywanie jego własnych uprawnień, czyli wypełnienie wszystkich zobowiązań wynikających ze złożonych ślubów.

Od przeszkody braku odpowiedniego wieku do złożenia pierwszej profesji istnieje możliwość uzyskania dyspensy. Dyspensa ta może być udzielona jedynie przez Stolicę Apostolską na prośbę proszącego, który ma podać odpowiednie motywy swojej prośby. Wydaje się jednak trudnym przedstawienie odpowiednich powodów ubiegania się o taką dyspensę¹⁰. Nie ma bowiem potrzeby, aby przyspieszać złożenie pierwszych ślubów przez obniżanie wieku kandydata do profesji. Trzeba jednak tutaj zaznaczyć, że „ewentualne uzyskanie dyspensy od przeszkody wieku do nowicjatu nie zawiera w sobie dyspensy od przeszkody do ważności profesji czasowej”¹¹. W wypadku uzyskania dyspensy od wieku, potrzebnego do ważnego rozpoczęcia nowicjatu, będzie więc potrzeba prosić o kolejną dyspensę od wieku, tym razem od przeszkody braku wieku do złożenia pierwszej profesji zakonnej.

Każdy instytut zakonnej może natomiast podnieść wymagany wiek do złożenia pierwszej profesji zakonnej. Wymagania wyższe, jeśli chodzi o granicę wieku, mogą dotyczyć godziwości, a nawet ważności ślubów. „Prawo wewnętrzne może żądać wieku wyższego, i to do ważności profesji, do czego upoważnia owo dodane „przy-

⁷ Por. tamże, kan. 97, § 1.

⁸ Tamże, kan. 98, § 1.

⁹ Por. *Małoletni*, w: M. Si t a r z, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, s. 107.

¹⁰ Por. B. W. Z u b e r t, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 146.

¹¹ Tamże.

najmniej»¹² – twierdzi kanonista Franciszek Bogdan. Taka możliwość podyktowana jest wynikami badań z zakresu psychologii i bogatym doświadczeniem wielu instytutów. Wiek osiemnastu lat bowiem, a co za tym idzie, nabycie pełnoletności, nie zawsze idzie w parze z rozwojem psychicznym człowieka. Dążenie do podnoszenia granicy wieku jest więc uzasadnione, choćby z tego względu, że „dzisiaj dojrzałość psychiczna i uczuciowa przychodzi z pewnym opóźnieniem w stosunku do epok minionych. Dzisiejsze środowisko i organizacja życia konsekrowanego żądają mocnych osobowości”¹³. Powoduje to, że nie każdy kandydat pragnący złożyć śluby czasowe będzie zdolny do wypełnienia wszystkich zobowiązań wynikających z profesji zakonnej. Jednakże „podwyższenie wieku nie powinno dzisiaj nastroczać trudności, ponieważ wiele osób nieco później wybiera życie zakonne”¹⁴. Dlatego określenie wieku osiemnastu lat jako minimalnego i wystarczającego do złożenia pierwszej profesji wydaje się najbardziej optymalne.

Historia życia zakonnego poświadcza, że przed definitywnym wcieleniem kandydata do danej wspólnoty zakonnej stosowano zawsze jakiś okres próbny, zwany nowicjatem. Odbycie takiego okresu jest więc warunkiem ważnej profesji¹⁵. Tak właśnie stanowi Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku, wymagając, aby nowicjusz, przygotowując się do złożenia swojej pierwszej profesji, ważnie odbył swój nowicjat. Nowicjat można uznać za ważny, jeśli trwa „dwanaście miesięcy spędzonych we wspólnotcie nowicjatu”¹⁶, zatem „wszystkie okoliczności wpływające na nieważność nowicjatu powodują również nieważność profesji”¹⁷. Warunek ten pokazuje, że nieważność jednego aktu powoduje nieważność innych aktów następujących po nim. Logika tego wymogu jest więc zgodna z naturą i celem samego nowicjatu. Jego nieważność, choćby wynikała tylko z niedopatrzenia, pociąga za sobą nieważność następującej po nim profesji. Z tych też powodów, pod sankcją nieważności, niezbędne jest ukończenie nowicjatu. „Do ważności profesji czaso-

¹² F. Bogdan, *Prawo zakonów, instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego*, Poznań 1988, s. 222.

¹³ E. Gambari, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, Kraków 1998, s. 303.

¹⁴ B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 146.

¹⁵ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 181.

¹⁶ KPK, kan. 648, § 1.

¹⁷ B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 146.

wej wymaga się, aby nowicjat został odbyty ważnie¹⁸. Raz ważnie odbyty nowicjat, po którym nastąpiło ważne złożenie profesji, nie wymaga ponownego odbywania. Może się bowiem zdarzyć, że profes poprosił o zwolnienie od ślubów zakonnych i uzyskał je. Po pewnym czasie jednak, za zgodą zakonnych władz, wraca do instytutu, w którym żył. Sytuacja taka nie wymaga powtarzania jeszcze raz kanonicznego nowicjatu. Istnieje wówczas możliwość dopuszczenia do ponowienia profesji¹⁹.

W wypadku nieważnie odbytego nowicjatu nie jest możliwe udzielenie dyspensy, gdyż same racje prawne tej normy praktycznie wykluczają taką ewentualność. Jedynie w wyjątkowych wypadkach, gdyby istotne formalności zostały niespełnione przez przełożonych, jednak bez jakiegokolwiek winy nowicjusza, taka dyspenza byłaby możliwa, a nawet celowa²⁰. Wynika z tego, że kandydat do złożenia profesji musi mieć zawsze ważnie odbyty nowicjat. Dopiero wtedy może się ubiegać o dopuszczenie do profesji zakonnej oraz ważnie ją złożyć²¹.

Kolejnym warunkiem wymaganym przez prawo kanoniczne do ważnego złożenia ślubów czasowych jest dopuszczenie do nich przez kompetentnego przełożonego. Jest to spowodowane tym, że profesja zakonna jest aktem wcielającym kandydata to konkretnej rodziny zakonnej. Dlatego wymagane jest dopuszczenie do niej i przyjęcie jej przez właściwego przełożonego. Kompetentnym przełożonym dopuszczającym do ślubów jest przełożony wyższy, który musi jednocześnie, podejmując taką decyzję, działać w sposób wolny. Dopuszczenie do ślubów zakonnych jest aktem zarządu wewnętrznego, który wynika z władzy zwyczajnej i jest dokonany przez właściwego przełożonego²². Prawo własne każdego instytutu określa, czy dopuszczenie to należy do przełożonego generalnego, czy też do przełożonego prowincji, oraz czy rada w tym wypadku posiada głos decydujący, czy tylko doradczy²³. Najczęściej prawo to czyni kompetentnym przełożonego wyższego danej części instytutu, który przy do-

¹⁸ KPK, kan. 656, 2°.

¹⁹ Por. B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 146.

²⁰ Tamże.

²¹ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 222.

²² Por. J. R. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytutach...*, dz. cyt., s. 115.

²³ Por. E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 305; B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 147.

puszczaniu do pierwszej profesji podejmuje decyzję po wysłuchaniu zdania właściwej rady²⁴. Tak też sugeruje znany kanonista Bronisław Wenanty Zubert, uważając, że przy dopuszczaniu do profesji czasowej zdanie rady winno być raczej doradcze, a ostateczna decyzja pozostawiona przełożonemu²⁵. Jednakże inny kanonista, Franciszek Bogdan, uważa, że dopuszczenie to winno się odbyć nie tylko po wysłuchaniu głosu rady, ale za jej zgodą²⁶. Również autorzy książki *Prawo o instytucjach życia konsekrowanego* są zdania, że taka decyzja winna być podjęta po wyrażeniu zgody właściwej rady, co powinno być uwzględnione w konstytucjach instytutu²⁷.

Z prawem dopuszczania kandydata do złożenia profesji zakonnej wiąże się sprawa delegacji. Otóż, o ile przełożony, o którym wspomniano powyżej, może delegować kogoś do przyjęcia samego aktu profesji, to nie może delegować nikogo do podjęcia decyzji o dopuszczeniu do niej²⁸. Zakaz ten nie dotyczy jego zastępcy, bo zaliczany jest on do przełożonych wyższych²⁹. Choć prawo własne może do takiego aktu upoważnić i wikariusza, to jednak w zasadzie powinien on być dokonywany przez przełożonego prowincji, ze względu na wielką wagę takiej decyzji³⁰. Przyznanie tego prawa przełożonym prowincji jest motywowane tym, iż mogą oni wydać najlepszy sąd z powodu częstszych kontaktów z osobami, które są brane pod uwagę, oraz dzięki zrozumieniu środowiska, w którym żyją³¹.

Każdy człowiek jest wolny w wyborze stylu życia, dlatego też nikomu nie wolno stosować wobec drugiego jakiegokolwiek przymusu w tej kwestii³². Kolejnym warunkiem umożliwiającym ważne złożenie profesji czasowej jest zatem wolność w podejmowaniu decyzji³³. Nieważnie składają śluby czasowe ci, którzy czynią to pod wpływem przymusu fizycznego czy psychicznego lub pod wpływem podstępnego działania³⁴. Akt tak wielkiej wagi, jakim jest wejście na

²⁴ Por. KPK, kan. 656, 3°; E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 305.

²⁵ Por. B. W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 147.

²⁶ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 223.

²⁷ Por. J. R. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytucjach...*, dz. cyt., s. 115.

²⁸ Por. B. W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 146.

²⁹ Por. KPK, kan. 620.

³⁰ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 223.

³¹ Por. E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 305.

³² Por. KPK, kan. 219.

³³ Tamże, kan. 656, 4°.

³⁴ Por. *Przymus*, w: M. Sitarz, *Słownik...*, dz. cyt., s. 148.

drogę życia zakonnego, musi być dokonany z dostatecznym rozeznaniem i wolnością zarówno ze strony składających profesję, jak i przyjmujących ją³⁵. „Profesja, która jest wolnym wyborem nowego stanu życia, powinna być aktem świadomym, dobrowolnym, w pełni odpowiedzialnym i odpowiednio dojrzałym, dzięki refleksji i panowaniu nad sobą, zdobytym poprzez sumienne ćwiczenie”³⁶ – twierdzi Elio Gambari.

Kandydat pragnący złożyć profesję zakonną powinien postępować w sposób wolny od jakiegokolwiek przymusu, ciężkiej bojaźni czy podstępów. Te trzy rodzaje bezprawnych działań, które ograniczają wolność człowieka, stanowią przeszkodę do ważnego złożenia profesji zakonnej³⁷. Gdyby jednak przymus, bojaźń lub podstęp trwały aż do momentu składania profesji i w czasie jej składania, wówczas profesja taka byłaby nieważna³⁸. Warunek wolności jest analogiczny do ważnego przyjęcia do nowicjatu, dlatego też podobnie się go rozpatruje³⁹. Wszystko zatem, co by tę wolność ograniczało lub podważało, unieważnia profesję. Z tego też względu obrzęd złożenia profesji musi zawierać w sobie wyraźne oświadczenie kandydata, dotyczące jego wolnej woli w podejmowaniu zobowiązań wynikających ze ślubów⁴⁰.

Skoro składana profesja zakonna ma być aktem wolnym, warto w tym miejscu, choćby tylko bardzo ogólnie, przyglądnąć się sytuacjom, które tę wolność ograniczają. Przeciw wolnemu złożeniu ślubów zakonnych może wystąpić przymus drugiej osoby. Przymus jest aktem zewnętrznym wywartym na osobę, któremu nie można się w żaden sposób oprzeć⁴¹. Chodzi nade wszystko o przymus fizyczny, czyli o napór sił fizycznych od zewnątrz, któremu nie można się oprzeć, a więc o przemoc stosowaną na sferę cielesną człowieka, której nie można uniknąć⁴². Nieważne są więc śluby zakonne składane pod wpływem przymusu fizycznego, jednakże musi on być

³⁵ Por. *Przeszkody kanoniczne do nowicjatu*, w: J. R. Bar, *Poradnik kanonicznego prawa zakonnego*. Warszawa 1986, s. 103.

³⁶ E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 303.

³⁷ Por. KPK, kan. 656, 4°.

³⁸ Por. *Przeszkody kanoniczne do nowicjatu*, w: J. R. Bar, *Poradnik...*, dz. cyt., s. 103.

³⁹ Por. J. R. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytucjach...*, dz. cyt., s. 115.

⁴⁰ Por. E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 304.

⁴¹ Por. KPK, kan. 125, § 1.

⁴² Por. *Przeszkody kanoniczne do nowicjatu*, w: J. R. Bar, *Poradnik...*, dz. cyt., s. 103.

absolutny i obiektywny, gdyż tylko wówczas akt prawny uważa się za niedokonany⁴³. Przymus, o którym tutaj mówimy, niekoniecznie musi być zastosowany wobec składającego profesję. Może być także zastosowany wobec przełożonego przyjmującego profesję. Wtedy również będzie ona nieważna⁴⁴.

Profesja zakonna zostanie również uznana za nieważną, gdy jest składana pod wpływem bojaźni. Bojaźń to stan psychiczny wywołany z kolei przymusem moralnym. Ma on miejsce wówczas, gdy następuje napór na sferę wewnętrzną człowieka, powodując jej „zniewolenie”⁴⁵. Zgodnie z normami ogólnymi Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, akt prawny dokonany pod wpływem ciężkiej i niesprawiedliwej bojaźni jest ważny, chyba że prawo zastrzega inaczej. Prawo powszechne Kościoła daje możliwość unieważnienia takich aktów wyrokiem sędziego⁴⁶. Działanie w ten sposób wymuszone czyni profesję zakonną nieważną⁴⁷.

Trzecią z kolei przeszkodę ograniczającą wolność w złożeniu ważnej profesji zakonnej stanowi podstęp. Jest to rozmyślne działanie lub jego zaniechanie, którego celem jest wprowadzenie kogoś w błąd i skłonienie go do czynności prawnej⁴⁸. Takie podstępne działanie będzie stanowiło przeszkodę wówczas, gdy spowoduje powstanie błędu co do istoty samego aktu prawnego⁴⁹. Błąd jest zatem przekonaniem niezgodnym z obiektywnym stanem rzeczy, z którego osoba nie zdaje sobie sprawy⁵⁰. Podstęp ma więc wprowadzić kogoś właśnie w taki błąd. Każdy akt prawny dokonany na skutek podstępu jest rozumiany podobnie jak działanie pod wpływem ciężkiej bojaźni⁵¹. Nieważne jest zatem złożenie ślubów zakonnych spowodowane podstępem⁵².

Przeszkoda powstała wskutek przymusu, ciężkiej bojaźni i podstępu ustaje dopiero wtedy, gdy zostanie zaniechany przymus i podstęp oraz ustąpi bojaźń. Po ustaniu tych przeszkód można

⁴³ Por. B. W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 119.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Por. KPK, kan. 125, § 2.

⁴⁷ Tamże, kan. 656, 4°.

⁴⁸ Tamże, kan. 643, § 1, 4°; kan. 125, § 2.

⁴⁹ Por. B. W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 119.

⁵⁰ Zob. *Błąd*, w: M. Sitarz, *Słownik...*, dz. cyt., s. 28.

⁵¹ Por. KPK, kan. 125, § 2.

⁵² Tamże, kan. 656, 4°.

podjąć nową, dobrowolną i świadomą decyzję, a także wolę złożenia ślubów zakonnych. Od powyższych przeszkód nie można używać dyspensy, ponieważ „żadna władza ludzka nie może uzupełnić aktu woli”⁵³.

Ostatnim warunkiem wymaganym przez Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku do ważnego złożenia profesji czasowej jest jej publiczne złożenie i przyjęcie. „Charakter publiczny profesji, jak i przyjęcie publicznego ślubu polega właśnie na przyjęciu przez instytut, działający z upoważnienia Kościoła”⁵⁴. Nade wszystko kandydat musi ją złożyć w sposób wyraźny. Wyraża się to przez wycieszenie trzech ślubów, każdego z osobna, wobec uprawnionego przełożonego. Zatem akt ten winien być zrozumiały dla wszystkich, wyrażony zewnętrznie słowami, znakami równoznacznymi lub pisemnie⁵⁵. Zasadniczo śluby zakonne są składane przez wypowiedzenie formuły profesji wobec przełożonego, co stanowi o wyrazistości tego aktu. Wyklucza to zatem – spotykaną dawniej – profesję milczącą, gdy kandydat do życia zakonnego przyłączał się tylko do grona zakonników, stając się jednocześnie jednym z nich⁵⁶. Zasadnicze obrzędy, które należy zachować przy składaniu profesji, czyli wypowiedzenie formuły profesji wobec przełożonego, stanowią o ważności profesji, stąd mówimy tutaj o obowiązku wyraźnego jej składania⁵⁷. Ma to pokazać wolę profesja związaną się ślubami z danym instytutem⁵⁸. Wszelkie inne związane ze złożeniem profesji zakonnej ceremonie wykonane w sposób niedokładny nie powodują jej nieważności.

Po złożonym ślubowaniu profesja składa swój akt profesji na ręce przyjmującego⁵⁹. Kompetentny przełożony, który działa osobiście albo przez swojego delegata, przyjmuje śluby w imieniu Kościoła oraz instytutu i włącza profesja do danego instytutu⁶⁰. Delegacja do przyjęcia ślubów zakonnych musi być wyraźna. Może być ona okre-

⁵³ B. W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 120.

⁵⁴ F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 223.

⁵⁵ Por. B. W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 147; *Profesja zakonna*, w: M. Sitarz, *Słownik...*, dz. cyt., s. 142.

⁵⁶ Por. J. R. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytutach...*, dz. cyt., s. 115.

⁵⁷ Tamże, s. 117.

⁵⁸ Por. KPK, kan. 655, 4°.

⁵⁹ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 223.

⁶⁰ Por. E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 306.

ślona w prawodawstwie instytutu albo za każdym razem udzielana osobno przez właściwego przełożonego. Profesja ma być jednak przyjęta, i to do jej ważności, przez prawowitego przełożonego lub jego delegata. W razie zaistnienia jakiejś przeszkody delegat nie może wyznaczyć na swoje miejsce kogoś innego, chyba że został do tego upoważniony przez dającego mu delegację. Zlecenie to musi być dokonane w sposób wyraźny, a nie tylko domniemany⁶¹. Prawu własnemu instytutów pozostawiono ustalenie, kto jest przełożonym kompetentnym do przyjęcia profesji. Prawodawca stwierdza jednak, że ci wszyscy, którzy mają prawo dopuszczania do profesji, mają również prawo jej przyjmowania⁶². Ponadto takie prawo mają „wszyscy ich zastępcy, przełożeni miejscowi, jeżeli tak stanowi prawo własne, oraz wszyscy prawnie delegowani”⁶³. Niezależnie jednak od tego, kto będzie przyjmował profesję, musi go do tego uprawniać prawo własne instytutu albo kompetentny przełożony, i musi to czynić w ich imieniu⁶⁴.

Oprócz kompetentnego przełożonego przyjmującego profesję czasową lub wieczystą, prawo wymaga jeszcze dwóch wyznaczonych świadków. Z takiego prawnego wydarzenia sporządzany jest dokument, który winni podpisać składający i przyjmujący śluby, a także dwaj obecni świadkowie⁶⁵. Pismo to, jak każdy inny dokument dotyczący instytutu, powinno zostać zachowane w archiwum danego zgromadzenia⁶⁶.

Istotna w profesji zakonnej jest sama jej formuła, która winna zawierać wymagane przez prawo elementy. Nie może w niej zabraknąć istotnych cech ślubów publicznych, do których zaliczamy: wymienienie trzech rad ewangelicznych, akceptacja i rozumienie prawa własnego instytutu, nazwiska składającego i przyjmującego profesję, a także okres czasu, na jaki zaciąga się zobowiązanie. Jej tekst, właściwy dla każdego instytutu zakonnego, powinien być zatwierdzony przez Kongregację Instytutów Życia Konsekwowanego

⁶¹ Por. KPK, kan. 137, § 3.

⁶² Por. KPK, kan. 656, § 3, § 5.

⁶³ B. W. Z u b e r t, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 147.

⁶⁴ Por. tamże.

⁶⁵ Por. J. R. B a r, J. K a ł o w s k i, *Prawo o instytutach...*, dz. cyt., s. 117; F. B o g d a n, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 228.

⁶⁶ Por. F. B o g d a n, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 228; *Litteare professionis*, w: M. D a n i l u k, K. K l a u z a, *Podręczna encyklopedia instytutów życia konsekrowanego*, Lublin 1994, s. 186.

i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Do tej formuły można dołączyć również inne stosowne do okoliczności teksty, które jednak nie zmieniają w niczym sensu całej profesji, czyli wymaganych przez prawo elementów⁶⁷.

Oprócz powyżej omówionych warunków, prawo własne może ustalić jeszcze inne, nawet bardziej wymagające od powszechnego⁶⁸. Zwracają na to uwagę między innymi Joachim Roman Bar i Julian Kałowski, ale nie ma to podstawy normatywnej w obecnie obowiązującym Kodeksie Prawa Kanonicznego⁶⁹.

Ostatnim wreszcie warunkiem wymaganym do godnego złożenia pierwszej profesji jest odbycie kilku dni rekolekcji. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku nie wspomina o potrzebie rekolekcji przed składaniem profesji zakonnej, pozostawiając tę kwestię prawdopodobnie prawu własnemu⁷⁰. Kanoniści zgodnie twierdzą, że taki czas bezpośredniego i intensywnego przygotowania duchowego jest konieczny przed dokonaniem tak ważnego aktu⁷¹. „Aby dopomóc kandydatowi dokonać tak ważnego aktu z możliwie najlepszymi dyspozycjami, profesja czasowa, a tym bardziej wieczysta, wymaga bezpośredniego i bardzo intensywnego przygotowania, a nawet ćwiczeń duchowych (rekolekcji), które jakkolwiek nie są obecnie przepisane przez prawo, to jednak doskonale odpowiadają duchowym potrzebom kandydata”⁷².

2. Warunki ważności profesji wieczystej

Zgodnie z ich nazwą, śluby czasowe składane są na pewien określony prawem czas. Po jego upływie profes może poprosić o dopuszczenie go do złożenia profesji wieczystej. Podobnie jak przy ślubach czasowych, także i tutaj prawodawca podaje warunki, które trzeba spełnić, by w sposób ważny złożyć śluby wieczyste.

Unormowanie warunków ważności złożenia profesji wieczystej jest celowe i słuszne, gdyż w większości istniejących dzisiaj instytu-

⁶⁷ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 227-228.

⁶⁸ Por. E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 305.

⁶⁹ Por. J. R. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytucjach...*, dz. cyt., s. 117; B. W. Zuberbert, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 151.

⁷⁰ Por. B. W. Zuberbert, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 151.

⁷¹ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 214; E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 305.

⁷² E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 305.

tów zakonnych po upływie określonego czasu składa się śluby wieczyste. Niektóre wymagania pokrywają się tutaj z wymaganiami profesji czasowej. Są to:

- dopuszczenie w sposób wolny przez kompetentnego przełożonego po wysłuchaniu głosu swojej rady;
- złożenie profesji wyraźnie, bez przymusu, ciężkiej bojaźni i podstępny;
- przyjęcie ślubowania przez właściwego przełożonego⁷³.

Oprócz tych trzech wymagań, które omówiliśmy powyżej, do ważności profesji wieczystej prawo powszechne Kościoła domaga się jeszcze innych. Nade wszystko wymaga ważnie złożonych wcześniej ślubów czasowych. Zatem wszystkie wymagania co do ważności ślubów czasowych, które były wówczas stawiane przed professem, są wymagane również od kandydata do ślubów wieczystych⁷⁴.

Pomimo wymogu minimum trzech lat od pierwszej profesji, przełożony ma prawo dla słusznej przyczyny pozwolić na przyspieszenie ślubów wieczystych⁷⁵. Jest to tzw. antycypacja, która nie może jednak przekroczyć trzech miesięcy⁷⁶. Jak zauważa Franciszek Bogdan, „nawet w przypadku takiego prawowitego antycypowania profesji wieczystej, do jej ważności wymagane są pełne dwa lata i dziewięć miesięcy profesji czasowej, tak dalece, że nawet brak jednego dnia z tego okresu powodowałby nieważność profesji wieczystej”⁷⁷. Powody takiego terminu profesji nie są podawane. Wystarczają jakiegokolwiek słuszne racje. Podjęcie decyzji o tym pozostawione jest osądowi właściwego przełożonego⁷⁸.

Następnym warunkiem do ważności tej profesji jest właściwy wiek składającego śluby wieczyste. Prawo Kościoła wymaga od kandydatów do profesji wieczystej ukończonych przynajmniej dwudziestu jeden lat. Warunek ten jest logiczną konsekwencją dwóch innych wymogów stawianych przez Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Pierwszym była potrzeba ukończenia osiemnastego roku życia do ślubów czasowych⁷⁹, natomiast drugim jest minimum trzyletni

⁷³ Por. KPK, kan. 656, 4°.

⁷⁴ Tamże, kan. 656; kan. 658.

⁷⁵ Tamże, kan. 657, § 3.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ F. B o g d a n, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 225.

⁷⁸ Por. E. G a m b a r i, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 304.

⁷⁹ Por. KPK, kan. 656, 1°.

okres profesji czasowej⁸⁰. Termin „przynajmniej”, podobnie jak przy profesji czasowej, daje prawo przełożonym instytutu do podwyższenia tego wieku. Poszczególne instytuty, zgodnie z własnym prawem, mogą wymagać wyższego wieku od kandydatów. Przy podwyższeniu wieku profesji wieczystej będzie także odpowiednio podwyższony wiek profesji czasowej lub wydłużony czas jej trwania⁸¹.

Obecnie obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego do podstawowych trzech lat od pierwszej profesji do ważności profesji wieczystej daje możliwość wydłużenia trwania profesji czasowej do sześciu lat⁸². Zatem prawo własne instytutu zakonnego, nadając przeszkodie wieku większy zakres, będzie wymagało dłuższego okresu profesji czasowej pod sankcją jej nieważności⁸³. Wymóg odpowiedniego wieku uwzględni współczesne warunki życia, czyli rozwój psychiczny i dojrzałość człowieka. Dlatego też zbyt wczesne składanie ślubów wieczystych nie jest pożądane, ponieważ należy kierować się przy tym przede wszystkim odpowiednio dojrzałą osobowością, konieczną w życiu konsekrowanym – twierdzi Bronisław Wenanty Zubert⁸⁴. Jednak, by sztucznie nie wydłużać tego czasu próby, prawo kanoniczne stawia jako maksymalną granicę sześciu lat między ślubami czasowymi a wieczystymi⁸⁵. Może się jednak czasem zdarzyć, że i te sześć lat będzie niewystarczające do podjęcia właściwej decyzji. Wyszło temu naprzeciw prawo, stanowiąc, że „jeśli (...) wydaje się to wskazane, kompetentny przełożony może zgodnie z własnym prawem przedłużyć okres profesji czasowej, tak jednak, by okres, w którym zakonnik jest związany ślubami czasowymi, nie przekroczył dziewięćdziesięciu lat”⁸⁶.

Z tak ważnego wydarzenia, jakim jest złożenie ślubów wieczystych, sporządza się odpowiedni akt⁸⁷. Ma on zawierać takie same dane jak podobny dokument świadczący o profesji czasowej. Wydarzenie to należy również odnotować w księdze chrztów każdego z profesów⁸⁸.

⁸⁰ Tamże, kan. 658, 2°.

⁸¹ B. W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 150.

⁸² Por. KPK, kan. 655.

⁸³ Por. B. W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 150.

⁸⁴ Tamże, s. 151.

⁸⁵ Por. KPK, kan. 655.

⁸⁶ Tamże, kan. 657, § 2.

⁸⁷ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 228.

⁸⁸ Por. KPK, kan. 535, § 2.

3. Uważnienie profesji zakonnej

Powyżej podaliśmy warunki, które trzeba spełnić przy składaniu profesji czasowej i wieczystej, by była ona ważna w świetle przepisów prawa kościelnego. Przy tym temacie warto również zwrócić uwagę na uważnienie profesji zakonnej, a także na sytuację, gdy śluby zakonne ulegają wygaśnięciu. Kolejne zagadnienie to problem zwolnienia ze ślubów zakonnych, bo i taka sytuacja może mieć miejsce w życiu radami ewangelicznymi.

Bywają sytuacje, że po założeniu profesji zakonnej okazuje się, że dokonano tego w sposób nieważny, czyli nie wywołała ona zamierzonych skutków prawnych. Profesję taką trzeba więc uważnić. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku nie zawiera żadnych postanowień na ten temat, dlatego rozstrzygnięcie tego problemu należy oprzeć na ogólnych normach prawnych⁸⁹.

Nieważność profesji, zarówno czasowej, jak i wieczystej, może być spowodowana różnymi czynnikami. Jeżeli profesja była składana bez zgody samego kandydata, wówczas aby ją uważnić, należy zwrócić się do Stolicy Apostolskiej. „W przeciwnym zaś razie, po usunięciu przeszkody lub wyrażeniu zgody, trzeba będzie ponowić profesję według ogólnych przepisów”⁹⁰. Nie ma znaczenia, czy przeszkody do jej ważności spowodowane zostały w sposób świadomy, czy też pochodzą z niedopatrzania. Nieważność aktu złożenia ślubów zakonnych może zatem pochodzić z przyczyny zewnętrznej, którą będzie przeszkoda, albo wewnętrznej, gdy zabraknie zgody kandydata⁹¹. Niezależnie więc od źródeł pochodzenia tych braków, do uważnienia ślubów zakonnych można podejść w dwojaki sposób⁹². Nieważność wynikła przez przeszkodę wymaga do uważnienia formalnego aktu wydanego przez Stolicę Apostolską lub dyspensy od przeszkody i złożenia nowej profesji⁹³. Sanacja uważniająca profesję wieczystą, wydana przez Stolicę Apostolską, zwalnia z obowiązku ponawiania zgody, byleby ona nadal trwała, tak ze strony kandydata, jak i instytutu⁹⁴. Skutki kanoniczne cofają się do

⁸⁹ Tamże, kan. 19; J. R. Bar, J. Kałowski, *Prawo o instytutach...*, dz. cyt., s. 123; *Konvalidacja profesji*, w: J. R. Bar, *Poradnik...*, dz. cyt., s. 41.

⁹⁰ E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 313.

⁹¹ Por. B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 151.

⁹² Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 231.

⁹³ Por. B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 151.

⁹⁴ Tamże.

momentu złożenia nieważnej profesji, czyli prawo w tym wypadku działa wstecz⁹⁵. Drugim środkiem zaradczym jest uzyskanie dyspensy od przeszkody lub jej usunięcie i ponowne złożenie ślubów zakonnych⁹⁶. Winno się ono odbywać z zachowaniem wszystkich formalności wymaganych przy każdych ślubach zakonnych. Powody wcześniejszej nieważności muszą być jednak znane zarówno profesowi, jak i instytutowi⁹⁷. Fakt uważnienia i ponownego składania profesji zakonnej w tym wypadku należy odnotować w aktach⁹⁸. Natomiast nieważność spowodowana brakiem wewnętrznej zgody zostaje uważniona przez wyrażenie jej przez profesora oraz, jeżeli jest nadal zachowana, przez instytut⁹⁹.

W tym miejscu należy również wspomnieć o tzw. profesji wątpliwej¹⁰⁰. Wątpliwość może zachodzić wtedy, gdy przeciw ważności profesji przemawiają istotne, lecz nieprzesądzające powody¹⁰¹. W takim wypadku należy dążyć do usunięcia wątpliwości. Jeżeli jest to niemożliwe, trzeba wówczas zastosować podobne rozwiązania jak w wypadku profesji złożonej nieważnie, a więc ponownie złożyć śluby lub odwołać się do Stolicy Apostolskiej¹⁰². Jednakże dopóki wątpliwość będzie istniała, profesor uważany jest za członka instytutu ze wszystkimi prawami i obowiązkami, dlatego nie można go z niego usunąć¹⁰³.

4. Wygaśnięcie i zwolnienie z profesji zakonnej

Jeszcze inną kwestią jest możliwość rozwiązania prawnych więzi profesora z instytutem zakonnym. Może mieć bowiem miejsce prawne przejście zakonnika z jednego instytutu do drugiego¹⁰⁴, wystąpienie z instytutu po wygaśnięciu ślubów¹⁰⁵, legalne z niego wystąpienie¹⁰⁶ oraz wydalenie z instytutu¹⁰⁷.

⁹⁵ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 231.

⁹⁶ Por. B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 151.

⁹⁷ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 231.

⁹⁸ Por. B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 152.

⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 232.

¹⁰² Por. *Konwalidacja profesji*, w: J. R. Bar, *Poradnik...*, dz. cyt., s. 41.

¹⁰³ Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 232.

¹⁰⁴ Por. KPK, kan. 684-685.

¹⁰⁵ Tamże, kan. 688-689.

¹⁰⁶ Tamże, kan. 691-693.

¹⁰⁷ Tamże, kan. 694-704.

Przejście z jednego instytutu do innego polega na wystąpieniu z własnego, w którym złożyło się śluby zakonne, a wstąpieniu do innego instytutu zakonnego, instytutu świeckiego lub stowarzyszenia życia apostołskiego¹⁰⁸. Kandydat, wybierając stan zakonny w jednym instytucie, nie powinien z zasady przechodzić do innego. Składając śluby zakonne, został bowiem inkorporowany do konkretnej rodziny zakonnej. Dlatego też powody, ze względu na które profes decyduje się na zmianę instytutu, winny być istotne¹⁰⁹.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku stanowi, że „zakonnik po ślubach wieczystych nie może przejść z własnego do innego instytutu bez zezwolenia najwyższych przełożonych obydwu instytutów, którzy winni uzyskać zgodę własnej rady”¹¹⁰. Jak widać, prawodawca przewiduje taką możliwość tylko dla profesów po ślubach wieczystych. Nie wspomina natomiast nic o profesach czasowych, gdyż nie ma takiej potrzeby. Oni, chcąc zmienić instytut na inny, proszą o zwolnienie z profesji czasowej. Wówczas, niezłączeni już z poprzednim instytutem, mogą wstąpić do innego¹¹¹.

Profesi wieczysti, mając taką możliwość, powinni podać odpowiednie motywy swego zamiaru. Prawo kanoniczne nie wylicza powodów takiej decyzji, ale poleca sprawdzić właściwość intencji, którymi kieruje się osoba pragnąca wystąpić z jednego, a wstąpić do drugiego instytutu¹¹². Przejście do innego instytutu jest natomiast nieważne, jeżeli profes zataił swą wcześniejszą przynależność do instytutu, z którym łączy go jeszcze złożone w nim śluby¹¹³.

Definitywne wcielenie do nowego instytutu następuje jednak dopiero po złożeniu w nim profesji wieczystej. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku stwierdza, że „własne prawo winno określić czas i sposób próby, jaka powinna poprzedzić złożenie przez zakonika profesji w nowym instytucie”¹¹⁴. Stawia on jednak warunek, aby

¹⁰⁸ Por. *Przejście z zakonu*, w: M. Sitarz, *Słownik...*, dz. cyt., s. 145. Szerzej na temat przechodzenia profes z jednego instytutu zakonnego do innego zob. B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 198-203.

¹⁰⁹ Por. *Przejście z zakonu do zakonu*, w: J. R. Bar, *Poradnik...*, dz. cyt., s. 92; B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 199.

¹¹⁰ KPK, kan. 684, § 1.

¹¹¹ Por. *Przejście z zakonu do zakonu*, w: J. R. Bar, *Poradnik...*, dz. cyt., s. 92.

¹¹² Por. F. Bogdan, *Prawo zakonów...*, dz. cyt., s. 320.

¹¹³ Por. KPK, kan. 643; *Przejście z zakonu*, w: M. Sitarz, *Słownik...*, dz. cyt., s. 145.

¹¹⁴ KPK, kan. 684, § 4.

był to okres przynajmniej trzech lat¹¹⁵. W czasie trwania okresu próby kandydat jest zobligowany stosować się do prawa i stylu życia instytutu, do którego chce przynależać¹¹⁶. Śluby zakonne złożone w poprzednim instytucie nadal pozostają w mocy, choć na okres trwania próby zostają zawieszona prawa i obowiązki z nich wypływające¹¹⁷. Przejście nie narusza samej profesji, bo zakonnik jest nadal osobą oddaną Bogu i Kościołowi, natomiast zmienia się tylko jego przynależność do danego instytutu zakonnego. Dopiero po odbyciu próby następuje profesja wieczysta w nowym instytucie. Wówczas wygasają wcześniejsze śluby, uprawnienia i obowiązki nabyte w poprzednim instytucie, a następuje wcielenie do nowego¹¹⁸. Elio Gambari uważa, że „śluby wygasają na mocy faktu przejścia ślubów poprzedniego instytutu i zastąpienia ich ślubami nowego instytutu”¹¹⁹. Natomiast jeśli profes nie składa ślubów wieczystych w nowym instytucie, to jest zobligowany do powrotu do instytutu, gdzie jest inkorporowany¹²⁰.

Z kolei wystąpienie z instytutu po wygaśnięciu ślubów ma miejsce wtedy, gdy profes czasowy decyduje się nie ponawiać ślubów na kolejny przewidziany w prawie czas, nie przystępuje do profesji wieczystej lub jest przez kompetentną władzę niedopuszczony do ponowienia tej profesji¹²¹. Śluby czasowe w instytutach zakonnych najczęściej składane są na jeden rok. Po upływie tego okresu profes może prosić o ponowienie ślubów czasowych lub – pod koniec trzeciego roku życia ślubami – o złożenie profesji wieczystej. Przełożony danego instytutu może jednak nie dopuścić do składania powyższych ślubów¹²². Decyzja taka powinna być dobrze umotywowana. Argumentem wystarczającym do niedopuszczenia do ponowienia ślubów może być choroba fizyczna lub psychiczna, jeśli, zdaniem biegłych, uniezdalnia ona członka do prowadzenia życia w instytucie¹²³. Cho-

¹¹⁵ Por. tamże, kan. 684, § 2.

¹¹⁶ Por. E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 691.

¹¹⁷ Por. KPK, kan. 685, § 1.

¹¹⁸ Tamże, kan. 685, § 2.

¹¹⁹ E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 692.

¹²⁰ Por. KPK, kan. 684, § 2.

¹²¹ Tamże, kan. 688, § 1; kan. 689, § 1; *Wyjście z instytutu*, w: M. Sitarz, *Słownik...*, dz. cyt., s. 198.

¹²² Por. KPK, kan. 688, § 1.

¹²³ Tamże, kan. 689, § 2; Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich, Dekret dotyczący spowiedzi zakonników oraz niedopuszczenia z powodu choroby do złożenia ślubów *Dum canonicarum*, 8 grudnia 1970, nr II.

roba, gdy została nabyta z powodu zaniedbania ze strony instytutu lub z powodu wykonywanej w nim pracy, nie jest wystarczającym powodem do niedopuszczenia¹²⁴. Jeżeli w trakcie trwania ślubów czasowych zakonnik stał się niepoczytalny, również nie może być usunięty z instytutu, choćby nie był w stanie ponowić profesji¹²⁵. Jeśli natomiast profes czasowy przygotowujący się do złożenia ślubów wieczystych zostanie uznany za niezdarnego do ich złożenia, winien być usunięty z instytutu¹²⁶.

Prawo powszechne Kościoła przewiduje także legalne opuszczenie instytutu zakonnego zarówno przez profesów czasowych, jak i wieczystych. Takie przejście zakonnika do stanu świeckiego nazywa się sekularyzacją. Jest więc ona pozwoleniem udzielonym przez kompetentną władzę kościelną na stały pobyt poza domem zakonnym z jednoczesnym zupełnym zwolnieniem ze ślubów oraz ich skutków¹²⁷. Zakonnik pragnący przejść z instytutu do stanu świeckiego winien poprosić o indult sekularyzacyjny, którego, wyłącznie z ważnych przyczyn, może udzielić kompetentny przełożony. W instytutach działających na prawie papieskim jest nim Stolica Apostolska, zaś na prawie diecezjalnym – biskup diecezji, w której znajduje się dom instytutu¹²⁸.

Wystąpienie z instytutu zakonnego jest związane z dyspensą od ślubów zakonnych. Jeżeli oczekiwanie na wygaśnięcie ślubów czasowych może okazać się nieroztropne, wtedy trzeba poprosić o dyspensę od tych ślubów¹²⁹. Prośba o zwolnienie ze ślubów wieczystych może mieć miejsce jedynie z bardzo ważnych powodów¹³⁰. W wypadku profesy wieczystego dyspensa jest możliwa pod warunkiem, że nie ma on święceń. Duchowny może być dyspensowany od ślubów wieczystych tylko wtedy, gdy ma być bezpośrednio inkardynowany do diecezji bez uprzedniego okresu próby¹³¹. Gdyby jednak chciał przejść do diecezji, a ta wyznaczyłaby mu okres próbny,

¹²⁴ Por. KPK, kan. 689, § 2.

¹²⁵ Tamże, kan. 689, § 3.

¹²⁶ Tamże, kan. 657, § 1.

¹²⁷ Tamże, kan. 684, § 2. Więcej na ten temat zob. w: W. K i w i o r, *Procedura obowiązująca przy eksklaustracji, sekularyzacji i wydaleniu z instytutu życia zakonnego*, w: *Formacja zakonna*, red. J. W. G o g o ł a, t. 2, Kraków 1998, s. 151-162.

¹²⁸ Por. KPK, kan. 691, § 2; W. K i w i o r, *Procedura...*, dz. cyt., s. 159.

¹²⁹ Por. KPK, kan. 692.

¹³⁰ Tamże, kan. 691, § 1.

¹³¹ Tamże, kan. 693.

wówczas – będąc jeszcze członkiem swojego instytutu – ma on obowiązek zachowywać zobowiązania wynikające z profesji wieczystej, które dadzą się pogodzić z obecnym stanem życia¹³². Gdy jednak nie zostanie on ostatecznie inkardynowany, zobowiązany jest wówczas do powrotu do instytutu zakonnego¹³³.

Usunięcie z instytutu zakonnego to kolejny sposób zwolnienia z profesji¹³⁴. To już nie dobrowolne, ale przymusowe opuszczenie rodziny zakonnej, czyli wykluczenie z instytutu z powodu przyczyn przewidzianych prawem¹³⁵. Wydalenie z instytutu zakonnego jego członka jest radykalnym rozwiązaniem, które ma charakter karny lub niezawiniony, jeśli chodzi o profesów czasowych, a spowodowane jest troską i chęcią ochrony poszczególnych zakonników, ale też całego instytutu¹³⁶. Kodeks Prawa Kanonicznego rozróżnia trzy sposoby wydalenia z instytutu zakonnego: wydalenie na mocy samego prawa¹³⁷, zaistnienie wypadków wymagających wydalenia¹³⁸ oraz wypadki, w których profes może być wydany¹³⁹.

Profes może zatem zostać usunięty z instytutu zakonnego mocą samego prawa, gdy dopuścił się apostazji, herezji lub schizmy¹⁴⁰. Prawo Kościoła wymaga, aby to odstępienie od wiary katolickiej było notoryczne, czyli chodzi tu o okoliczności, w jakich się dokonało, sposób jego wyrażenia, a także o jego rozgłoszenie¹⁴¹. Podobnie wydalonym może być zakonnik usiłujący zawrzeć małżeństwo, nawet tylko cywilne¹⁴². Jednakże na mocy kanonu 1088, ślub czystości jest przeszkodą zrywającą, dlatego też profes wieczysty może jedynie usiłować zawrzeć małżeństwo¹⁴³. W takich wypad-

¹³² Tamże, kan. 687.

¹³³ Tamże, kan. 265.

¹³⁴ Tamże, kan. 694-704; por. także B. W. Z u b e r t, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 218; *Dymisja zakonnika*, w: M. D a n i l u k, K. K l a u z a, *Podręczna encyklopedia...*, dz. cyt., s. 106-108; *Wydalenie z instytutu*, w: M. S i t a r z, *Słownik...*, dz. cyt., s. 198.

¹³⁵ Por. KPK, kan. 694-696; kan. 703; *Wydalenie*, w: J. R. B a r, *Poradnik...*, dz. cyt., s. 130; W. K i w i o r, *Procedura...*, dz. cyt., s. 163-183.

¹³⁶ Por. P. S t a s i ń s k i, *Przyczyny wydalenia z instytutu zakonnego*, w: „Prawo Kanoniczne” 40 (1997), nr 1-2, s. 147.

¹³⁷ Por. KPK, kan. 694, § 1.

¹³⁸ Tamże, kan. 695.

¹³⁹ Tamże, kan. 696.

¹⁴⁰ Tamże, kan. 694, § 1, 1°.

¹⁴¹ Por. P. S t a s i ń s k i, *Przyczyny wydalenia...*, dz. cyt., s. 151.

¹⁴² Por. KPK, kan. 694, § 1, 2°.

¹⁴³ Tamże, kan. 1088.

kach, po zebraniu dowodów, przełożony wyższy w porozumieniu ze swoją radą ma jak najszybciej wydać oświadczenie o tym fakcie¹⁴⁴. Akt prawny przełożonego nie jest tutaj wyrokiem skazującym na wydalenie, lecz jedynie formalną deklaracją zaistniałego faktu. Decydującym dowodem o zawartym małżeństwie będzie dokument stwierdzający ten fakt, bo wydalenie nastąpiło już w momencie dokonania czynu¹⁴⁵.

Prawo kodeksowe podaje wypadki, gdy zakonnik dopuścił się pewnych wykroczeń i ciężkich przestępstw, w konsekwencji których instytut zakonny winien usunąć takiego profesa¹⁴⁶. Są to przestępstwa przeciw życiu i wolności człowieka, czyli zabójstwo, przerywanie ciąży, okaleczenie, zranienie, a także porwanie lub zatrzymanie siłą czy podstępem¹⁴⁷. Ich regulacja prawna zawarta jest w części szczegółowej prawa karnego. Przewidziane za te przestępstwa są kary ekspiacyjne obligatoryjne¹⁴⁸. Kanon ten przewiduje także inne wypadki, w których profes winien być usunięty z instytutu zakonnego. Należy zatem wydalić zakonnika konkubinariusza oraz tego, który trwa przez dłuższy czas w innym zewnętrznym grzechu przeciw szóstemu przykazaniu Bożemu, wywołując przez to zgorzenie¹⁴⁹. Inne występki – opisane przez kanon 1395, § 2 – naruszające ślub czystości nie obligują do usunięcia, ale decyzja w tej sprawie pozostawiona jest przełożonym¹⁵⁰. Spowodowane to jest tym, że często przestępstwa takie są jednorazowe i tajne, a z drugiej strony, nie zawsze zakonnik winny tych czynów ma pełną poczytalność swego działania. Dlatego też Kodeks dopuszcza możliwość złagodzenia kary¹⁵¹.

Wreszcie trzecia sytuacja, gdy profes może być wydalony z instytutu zakonnego z przyczyn poważnych, zewnętrznych, poczytalnych i potwierdzonych przez prawo. Kodeks Prawa Kanonicznego wlicza je taksatywnie, pozostawiając jednak prawu własnemu instytutów zakonnych możliwość ustanowienia innych. Należą więc do nich:

¹⁴⁴ Tamże, kan. 694, § 2.

¹⁴⁵ Por. B. W. Z ubert, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 222.

¹⁴⁶ Por. KPK, kan. 695, § 1; P. Stasiński, *Przyczyny wydalenia...*, dz. cyt., s. 153-154.

¹⁴⁷ Por. KPK, kan. 1397; kan. 1398.

¹⁴⁸ Tamże, kan. 1336.

¹⁴⁹ Tamże, kan. 1395, § 1.

¹⁵⁰ Tamże, kan. 695, § 1; kan. 1395, § 2.

¹⁵¹ Por. P. Stasiński, *Przyczyny wydalenia...*, dz. cyt., s. 163.

– habitualne zaniedbywanie obowiązków życia konsekrowanego, zawartych w prawie powszechnym i własnym instytucie, zaciągniętych mocą profesji;

– powtarzające się naruszanie ślubów czystości, ubóstwa i posłuszeństwa;

– uporczywe nieposłuszeństwo, w ważnych sprawach, prawnym nakazom przełożonych;

– wielkie zgorszenie wywołane przez zawinione postępowanie profesja;

– uporczywe popieranie, bronienie i szerzenie doktryn potępionych przez Kościół;

– publiczne przyjmowanie ideologii ateistycznych i materialistycznych;

– bezprawne opuszczenie wspólnoty i przebywanie ponad pół roku poza domem zakonnym;

– inne podobnie poważne powody uwzględniające ogólne warunki, a określone w prawie partykularnym¹⁵².

Procedura wydalenia przymusowego nakazuje przełożonemu wyższemu zebranie dowodów, a po poinformowaniu zainteresowanego przekazanie tych akt przełożonemu najwyższemu¹⁵³. Dopiero on może wydać dekret wydalający, który do swej ważności musi być zatwierdzony przez Stolicę Apostolską¹⁵⁴. Wydalenie zawsze odbywa się na drodze administracyjnej i składa się z dwóch etapów. Najpierw w procesie wydalenia zakonnika z instytucie przełożony winien w porozumieniu ze swoją radą omówić powody wydalenia. Następnie ma on obowiązek zebrać dowody, które mają potwierdzić autentyczność czynów profesja¹⁵⁵. Po tym z kolei „powinien upomnieć członka na piśmie lub wobec dwóch świadków, z wyraźnym zagrożeniem wydalenia, które nastąpi, jeśli się nie poprawi, precyzując wyraźnie przyczynę wydalenia i dając mu pełną możliwość obrony”¹⁵⁶. Takie napomnienie należy wystosować dwukrotnie w odstępie przynajmniej piętnastu dni, by przez to dać mu możliwość poprawy¹⁵⁷. Dopiero wówczas przełożony wyższy przesyła

¹⁵² Por. KPK, kan. 665, § 2; kan. 696, § 1.

¹⁵³ Tamże, kan. 695, § 2.

¹⁵⁴ Tamże, kan. 699, § 1; kan. 700.

¹⁵⁵ Tamże, kan. 699, § 1.

¹⁵⁶ Tamże, kan. 697, 2°.

¹⁵⁷ Por. tamże.

wszystkie akta do swojego zwierzchnika w danym instytucie zakonnym. Dokumenty te winny być podpisane przez niego, jak i notariusza, a także ma się w nich znajdować cała korespondencja z professem, z którym toczy się proces o wydalenie¹⁵⁸. Jednocześnie sam wyższy przełożony, który przeprowadził dochodzenie, powinien również przesłać swoją opinię wraz z opinią swojej rady¹⁵⁹.

Ostateczne rozstrzygnięcie należy do przełożonego najwyższego, który w porozumieniu ze swoją radą, po zbadaniu dowodów oraz dokładnej analizie argumentów i obrony, może wydać dekret wydalający¹⁶⁰. Dekret taki musi uzyskać potwierdzenie Stolicy Apostolskiej, której należy przesłać decyzję przełożonego i wszystkie akta dotyczące sprawy¹⁶¹. Od tego momentu zakonnik jest zwolniony ze ślubów zakonnych oraz ze wszystkich obowiązków wynikających z profesji¹⁶².

Oprócz powyższej procedury istnieje także możliwość natychmiastowego wydalenia z domu zakonnego w wypadku, gdy miało miejsce duże zgorzenie zewnętrzne albo wielka szkoda grożąca instytutowi¹⁶³. W takiej sytuacji decyzję o wydaleniu z domu zakonnego podejmuje przełożony wyższy, jeśli natomiast każda zwłoka grozi niebezpieczeństwem, to decyzję taką może podjąć nawet przełożony wspólnoty, jednak za zgodą swojej rady¹⁶⁴. Konsekwencją takiej decyzji będzie wydanie dekretu stwierdzającego wydalenie, jeśli przyczyną zgorzenia albo bardzo poważnej szkody były przestępstwa powodujące wydalenie na mocy samego prawa¹⁶⁵; wszczęcie postępowania zmierzającego do wydalenia, jeśli przyczyną zgorzenia albo poważnej szkody były przestępstwa przewidziane w kanonach 695, § 1 i 696, § 1; przekazanie sprawy do Stolicy Apostolskiej, jeśli nie można prowadzić procesu, albo nie uważa się go za konieczny, albo nie wiadomo jak dalej postępować¹⁶⁶.

¹⁵⁸ Tamże, kan. 697, 3°.

¹⁵⁹ Por. E. Gambari, *Życie zakonne...*, dz. cyt., s. 709; B. W. Zuber, *Komentarz do Kodeksu...*, dz. cyt., s. 227.

¹⁶⁰ Por. KPK, kan. 699, § 1.

¹⁶¹ Tamże, kan. 700.

¹⁶² Por. W. Kiwior, *Procedura...*, dz. cyt., s. 181.

¹⁶³ Por. KPK, kan. 703.

¹⁶⁴ Tamże.

¹⁶⁵ Tamże, kan. 694, § 1; kan. 751.

¹⁶⁶ Tamże, kan. 703.

Zakończenie

Profesja zakonna, czyli ślubowanie trzech rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, należy do istotnych elementów życia zakonnego, do tego stopnia, że bez niej nie można mówić o życiu zakonnym. Oprócz doniosłego znaczenia teologicznego jest ona aktem prawnym, na który składa się wiele elementów. Może się zatem zdarzyć, że któryś z nich zostanie niedopełniony lub go zabraknie. Z tego powodu śluby mogą być wątpliwe lub w ogóle nieważne. Prawo powszechne Kościoła określa więc pewne warunki zapewniające ważność pełnionych aktów. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku podaje elementy, zarówno przy składaniu profesji czasowej, jak i wieczystej, które są wymagane do ważnego i godziwego złożenia tych ślubów. W życiu ślubowanymi radami ewangelicznymi mogą zdarzyć się także kwestie dotyczące uważnienia profesji zakonnej, wygaśnięcia i ewentualnego zwolnienia z niej.

Le condizioni per la validità di una professione religiosa

La professione religiosa, cioè il voto dei tre consigli evangelici: castità, povertà e obbedienza, è uno degli elementi essenziali della vita religiosa, a tal punto che senza di essa non si può parlare di vita religiosa. Oltre ad avere una grande rilevanza teologica, essa è un atto giuridico, costituito da vari elementi. Può, dunque, succedere che uno di essi non sarà adempiuto o sarà mancato, per cui i voti potranno essere considerati dubbi oppure invalidi. Il diritto universale della Chiesa definisce perciò le condizioni che garantiscono la validità degli atti emessi. Il *Codice di Diritto Canonico* del 1983 offre elementi che, al momento dell'emissione dei voti sia temporali che perpetui, sono richiesti per la loro validità. Il presente saggio considera le questioni relative alle condizioni richieste dalla Chiesa per una valida e lecita professione religiosa, nonché le questioni concernenti la sua convalidazione, la scadenza del tempo per il quale fu emessa oppure l'eventuale dispensa da essa.